

Доц. д-р Пламен Пъчев*

„ДОБРИТЕ ПАРИ” – ПРИМАМЛИВА ИЛЮЗИЯ ИЛИ АНТИЕТАТИСТКА ДИАГНОЗА НА ФИНАНСОВАТА КРИЗА?

Разгледан е един „класически” въпрос, свързан с интерпретацията на парите като особен вид стока, „уравновесяваща” и измерваща чрез своята стойност стойностите на всички останали стоки. Анализът следва две основни схематични линии. Първата третира обосновката на съмненията на представителите на австрийската школа за необходимостта от въвеждането на частна пазарна алтернатива на „държавните”, административно „наложени” пари. Втората линия - въпросът дали и доколко „демонетизацията” на благородните метали в началото на 70-те години на миналия век като „класически” символ на парите в условията на валутнофинансови кризи, днес достатъчно убедително е заместена от модерното книжно парично обръщение. Приведени са интересните, макар и не безспорни възгледи за реформа на световната валутна, предложени както от водещи банкери – така и от авторитетни учени.¹

JEL: E42; B00; G33

Терминът „добри пари” е характерен за лексикона на представителите на т.нар. австрийска школа и през последните години особено активно се използва в дискусиите по повод световната финансово-икономическа криза от 2007 г. насам. Тази криза, чийто край не може да се предвиди с нужната определеност, отново активира научните спорове за същността на парите в съвременните условия, за принципите на парично обръщение и за управление на финансите, за влиянието на пазара върху парите, за ролята на държавата при регулиране на лихвите и насочване на кредита и т.н. Това е и причината отново да си припомним и да „препрочетем” по нов начин някои становища на видни учени-икономисти от тази школа и да разгледаме накратко възгледите на техните съвременни адепти, последователи и тълкуватели.

* ЮЗУ „Неофит Рилски” – Благоевград, plamm2002@yahoo.com

¹ Assoc. Prof. Plamen Pachev, PhD. „GOOD MONEY” – ALLURING ILLUSION, OR ANTIETATIST DIAGNOSIS OF THE FINANCIAL CRISIS? This is a case study of a „classical” issue on the interpretation of money as a special kind of commodity, „balancing” and measuring the value of all the other commodities by its own value. The analysis is based on two main lines. The first line deals with the reasons of the doubts of the representatives of the Austrian School on the necessity to introduce a private market alternative to the „state” money „imposed” by the administration. The second line covers the issue whether and how much the „demonetization” of the precious metals in the 1970^{-ies} as a „classical” symbol of money under the conditions of currency – financial crises, has been replaced now convincing enough by the contemporary circulation of paper money. Very interesting, although not indisputable views on a reform in the global currency are focused, that have been suggested by leading bankers and distinguished scientists.

Тук, разбира се, не е възможно да се направи даже схематичен анализ на някои особено важни аспекти, свързани с проблематиката на парите и паричното обръщение в един глобален и интегриран свят, по които днес оживено се дискутира. Ето защо ще се опитаме само да маркираме някои от по-интересните съвременни постановки, базирани върху научното богатство на австрийската школа, опитващи да дадат диагноза на очевидните слабости и допуснатите отклонения в световните финанси, довели до сегашното тяхно незавидно състояние.

Видни икономисти от тази школа (както и много други учени) убедено защитават становището си за стоковия характер на парите, за тяхната неразривна връзка с благородните метали. Идеите за „усъвършенстване“ на парите и тяхното обръщение чрез поддържане на органичната им връзка с някаква стойностна „котва“ в лицето на монетния метал и определени стокови блага намират подробна обосновка в трудовете на Фр. фон Хайек и Л. фон Мизес, както и в трудовете на последователя на Мизес М. Ротбард.

Тези идеи обаче днес повече от всякога печелят нови привърженици в оформящия се и доста активен хор от реномирани политици, анализатори на пазарите и експерти, които формулират становища в духа на посочените класици по тази тематика, както и доразвиват техните постановки по един приемлив и убедителен начин, а именно – чрез преоценка на състоянието на националните и световните финанси от гледна точка на принципите на пазара и в съзвучие с постулатите на понятието „икономическа свобода“. Това понятие в разбирането както на класическата и неокласическата школи, така и в тълкуванията на всички съвременни икономисти се базира на схващането, че пазарът е най-добрият регулатор на стопанските процеси, а икономическите субекти могат да използват неговия механизъм за постигане на всички свои цели, игнорирайки и даже оспорвайки регулативи, внасяни по непазарен начин.

Именно обвързката на тези постулати с класическото схващане на австрийската школа за пъпната връв на парите с някакъв убедителен за всички стопански агенти техен стоков еквивалент при едновременното ограничаване на държавния монопол в емитирането, управлението и контрола върху финансите, ще бъдат предмет на разглеждане тук чрез схематичното представяне на някои нови възгледи по въпроса, които безусловно са отглас от идеите на основните фигури от тази школа. Те обаче далеч не спират до границата на техните концепции, а по-скоро използват техния фундамент за „до- и „надстройкаване“ на собствените си теоретични постановки и практически предложения съобразно динамичните и променящи се нови условия.

Разпространен днес термин за иронично обозначаването на съвременните пари е *fiat-money* – принудително наложени книжни пари без покритие. На фона на финансовата криза много икономисти и анализатори вече започват да ги третират като „лоши пари“, т.е. стопански антипод на „добри-

„Добрите пари” – примамлива илюзия или антиетатистка диагноза на финансовата криза?

те” (пълноценни) пари. Основание за подобно твърдение е безспорният факт, че „производството на пари” днес е отделено от каквито и да било реални стопански пазарни трансакции.

Ако си припомним обаче класическата икономическа теория, единствено тези трансакции (т.е. завладяването на земя, производството и търговията) могат да умножат общественото благосъстояние.

Чрез печатането на (хипотетично) „лоши пари” в съвременни условия държавата всъщност обслужва предимно кредитирането. Безспорна е логиката, според която при сегашното тотално и трансгранично по характер развитие на кредита, както и при променените функции на парите, всеки стопански субект е обвързан чрез множество дългови ангажменти с много други субекти. Ето защо при нарушаване на системата на ритмични еквивалентни разплащания лесно се получава „ефектът на доминото”, водещ до верижни икономически трудности, а защо не и до фалити.

При сегашната организация на националните финанси на водещите индустриални страни държавата може да направи опит да възпре подобен ефект чрез предоставянето на „глътка въздух” за тези, които изпитват като че ли „моментни трудности” чрез допълнителна емисия. Това обаче става по инфлационен начин, тъй като такъв тип пари по пазарна логика не са еднакво изгодни за всички участници в стопанските процеси.

Мизес например е категоричен, че т.нар. държавна парична система причинява икономически вреди. Полагането на политически усилия за тяхното отстраняване пък още повече ограничава действието на свободната пазарна система. Постановките на фон Мизес ни внушават, че при днешната и утвърдена във всички големи икономики парична система (която е толкова отдалечена от неговия *sound money principle*!) единствено държавните централни банки държат монопола върху паричното количество.² За разлика от тях „добрите пари” са пари, възникнали от свободния и невъзпрепятстван от административни ограничения и регулативи пазарен процес. Действително чисто логически трудно може да се обори твърдението, че парите днес всъщност се печатат от държавни институции без пряка връзка с пазарните процеси и влизат в паричен оборот включително и чрез кредитиране на търговските банки. Мизес се опитва да внуши, че при един монополист – в каквато и да е стопанска област, основният ико-

² Вж. добавката „Part four: Monetary Reconstruction” от 1952 г. в новото издание на отпечатания през следващата година негов труд „The Theory of Money and Credit”, излязъл първоначално през 1912 г. В поправката буквално пише: „Принципът на „двойствеността на парите” (*sound money principle* - б.а. П.П.) има два аспекта - положителен в одобряване на обичайния пазарен избор при размяната и възпиращ склонността на правителството да се меси с валутна система.” На друго място четем: „Невъзможно е да се разбере смисълът на идеята за стабилни пари, ако човек не си дава сметка, че тя е била създадена като инструмент за защита на гражданските свободи срещу деспотични набези от страна на правителствата. Идеологически той принадлежи към същия клас документи, каквито са политическите конституции и декларациите за правата на човека” (с. 414) (прев. П.П.).

номически интерес е постигането на някакви негови цели. Даже да приемем, че държавният монопол върху емисията на съвременните банкноти е ориентиран към оптимално „обслужване“ на икономиката, открит остава въпросът защо този тип оптималност се постига чрез ненавистната за т.нар. свършен пазар монополизация.

Ротбард отива по-нататък в критиките си на това държавно емитиране като твърди, че сегашната доминирана от държавата парична система би могла да функционира единствено чрез държавен акт за експроприация на притежателите на злато, като подобен извод се основава на т.нар. регресионна теорема на неговия учител фон Мизес.³

Тук е много важно да посочим също, че още основателят на австрийската школа Карл Менгер (1840-1921) е разработвал подробно логически и исторически теорията за възникване на парите именно в подобна насока. Според него те са спонтанен екстракт от свободните пазарни процеси. Още в дълбока древност стопанските субекти предоставят паричните функции на онази стока, която относително добре ги е изпълнявала. Подобно убеждение споделя и Маркс. Ако припомним достатъчно убедителното и прагматично разглеждане на същността на парите като функционална обвързка чрез логичен синтез – поотделно и в съвкупност, марксисткият възглед по въпроса накратко предполага наличието на шест основни функции, без които парите биха изпълнявали ролята си лошо или половинчато, а именно:⁴

- мащаб на цените;
- средство за обръщение;
- мярка за стойност;
- средство за натрупване на съкровища;
- средство за разплащане;
- световни пари.

При всяка от тези функции марксистката теория за парите и паричното обръщение в условията на пазарно стопанство критично разглежда опитите за намеса на държавата. Така при промяна на златното съдържание на паричната единица и съответно – на мащаба на цените, не суверенът в лицето на държавата, а пазарът е меродавният регулатор на промяната, смятат марксистите.⁵ Според тази доктрина функцията си на средство за натрупване на съкровища парите изпълняват най-добре именно чрез неразривната си връзка с някакъв ценен монетен метал, а не изобщо.

Това твърдение се илюстрира доста убедително чрез довода, че притежателите на обезценяващи се парични знаци по традиция се стремят към тяхната конверсия точно в ценни метали, но и в недвижимости, пред-

³ Вж. по-подробно Rothbard, 1963.

⁴ Вж. например Экономическая энциклопедия – политическая экономия..., 1972, с. 409-411.

⁵ Вж. например Инфляция в условиях современного капитализма..., 1980.

„Добрите пари“ – примамлива илюзия или антиетатистка диагноза на финансовата криза?

мети на изкуството и други т.нар. класически акумулатори на стойност. При обяснението на паричните функции като средство за разплащане (особено трансгранично) и световни пари привържениците на Марковата теория категорично защитават становището на класиците на политическата икономия Смит и Рикардо, което не оспорват и представителите на австрийската школа в този аспект.

През 1912 г. фон Мизес извежда споменатата теорема, в която се доказва, че парите безусловно са възникнали като веществено благо със собствена, „вътрешна“ стойност.⁶

За ожесточеността на спора през последните години при търсенето на опорни точки за обосновка на нуждата от „добри пари“ като алтернатива на тези, довели до финансовата криза, можем да съдим по използването на термини от рода на „пари от нищото“ от страна на учените и практиците, подкрепящи класическите представители на австрийската школа и изразяващи своето несъгласие със същността и организацията на съвременното парично стопанство. Особено гласовити тук са учените и политиките, обединени в световната изследователска мрежа ROME (Research on Money in the Economy). Това не трябва да учудва, ако припомним категоричността на мненията на нобелиста фон Хайек от 1937 г., че „в един свят, състоящ се от различни суверенни държави, има наложителни политически причини, въз основа на които само златото (или други благородни метали) би могло да бъде успешна международна валута, а не изкуствените, издадени от международни органи валути“.⁷

А ако видните представители на икономическата теория от австрийската школа и преди, и сега са убедени в целесъобразността на неразрив-

⁶ Същността на тази теорема се състои в допускането, че стойността на парите, идваща от обстоятелството, че те са възникнали и са били разменна пазарна стока, не трябва да бъде извеждана от равновесен икономически модел или от социално-икономическа теория на договарянето, функционираща под натиска на държавата. Продължавайки хода на мисли на Менгер, фон Мизес защитава схващането си, че парите са доброволно и спонтанно откритие на участниците в свободния пазар. Смисълът на регресионната теорема е, че днешното търсене на пари е резултат от тяхната вчерашна покупателна сила. Тя пък зависи от покупателната сила през предшестващия ден и т.н. Чрез априорно-дедуктивен метод на доказване фон Мизес твърди, че ако проследим този имащ край регрес в далечни минали периоди, ще установим безспорния факт, че парите към даден момент не са били пари, а някаква стока. Цената (стойността) на тази стока би трябвало да се формира чрез търсене и предлагане, което пък е определило тогава нейната реална покупателна сила. По този начин фон Мизес смята за доказано обстоятелството, че най-старата стойност на парите в някакво отдалечено историческо време е била всъщност стойността на дадена „парична стока“. Той обаче допълва, че при златото стойността се формира не само от неговото търсене и предлагане за индустриални цели, но и от търсенето и предлагането на този метал в качеството му на средство за размяна. Това става в момента, в който златото започва да се използва като пари. Генералното заключение на фон Мизес е, че за продължителен период книжните пари не могат да изпълняват своята функция на измерител на стойност, която функция е отредена единствено на златния стандарт.

⁷ Von Hayek, 1937.

ната връзка на парите със златото в международен аспект, дали този техен постулат е валиден и при националните пари и вътрешното парично обръщение в стопанската практика и в по-ново време?

Тук са достатъчни два примера. Единият засяга революционното реформиране на финансите на новообразувания СССР от народния комисар (всесъюзен министър) Григорий Соколников.⁸ Дейността на този нарком винаги ще представлява блестящ пример за класическото „подобряване“ на парите, и то в една макросистема, обременена едновременно със сериозни икономически и политически проблеми. Когато Соколников поема своите ръководни функции през 1923 г., съветската рубла е обезценена в сравнение с довоенната рубла 50 хил. пъти (!) при средно увеличаване на стоковите цени повече от 97 хил. пъти (!). Само за две години (1923-1924) той обаче успява да проведе парична реформа в проблемната и напълно разорена от войни и революционни сътресения съветска икономика, създавайки една от най-стабилните за времето си валути.⁹ Соколников въвежда в обръщение твърдата валута „червонец“.¹⁰ Новата парична единица е приравнена към десетрублевата царска жълтица отпреди революцията и е била обезпечена със злато, други благородни метали и чужда валута в размер на 25% от своята стойност, като за обезпечение на останалите 75% са използвани бързоликвидни стоки и краткосрочни държавни ценни книжа.

Още през пролетта на 1924 г. по негово нареждане в обръщение влизат и държавни съкровищни бонове, като паралелно с това се пускат и пълноценни сребърни монети. Това е причината още на следващата година със съветски „червонци“ да се осъществяват арбитражни валутни сделки на фондовите борси на много страни, в т.ч. в Австрия, Италия, Китай, Турция и

⁸ Истинското му име е Гирш Янкелевич Брилиант - от състоятелно еврейско семейство, възпитаник на Московския университет и Сорбоната.

⁹ Удивителното е, че ръководителят на СССР Ленин е бил твърде критично настроен към своя виден финансов реформатор. В свое писмо до Каменев той буквално пише следното: „...Нашият мил, талантлив и най-ценен др. Соколников нищо не разбира от търговия. И той ще ни загуби, ако му дадем да се изяви.“ Сталинският велможа Каганович пък подигравателно говори зад гърба на този най-заслужил финансист от периода на стабилизация на икономиката на СССР. Според Каганович „една проста колхозница е по-грамотна в политически план от „учения“ Соколников“. Мненията на съветските лидери добре илюстрират политическата непоносимост, всред която финансовият министър постига блестящ резултат по изглеждащата невъзможна в революционния хаос стабилизация на съветската рубла.

Впрочем, много централни банкери и особено банкерите на Буднесбанк днес биха му ръкопляскали за крилатата фраза „Тъй като на стената на иверската църква пише „Религията е опиум за народа“, то аз ще наредя на стената на Всесъюзния съвет за народно стопанство да напишат „Емисията (на пари – б. а. П.П.) е опиум за народното стопанство“.

Соколников загива трагично в следствен арест през 1939 г. по време на сталинските репресии по обвинения в троцкизъм.

¹⁰ Думата идва от „червенееш се“, тъй като характерни при леенето на злато в Русия и по-късно в СССР са медните примеси, които придават на високопробната сплав на благородния метал леко червен оттенък.

„Добрите пари” – примамлива илюзия или антиетатистка диагноза на финансовата криза?

прибалтийските държави (тогава независими и относително индустриално развити), като в търговски сделки този тип пълноценни съветски рубли практически са приемани като средство за международни разплащания във водещите капиталистически държави като САЩ, Германия, Великобритания, Холандия, Полша и др.¹¹

Вторият, макар и по-банален пример, са принципите на паричен съвет у нас, който прекратява хаотичното и тенденциозно управление на българските финанси в хода на прехода чрез „закотвянето” на лева през 1997 г. към смятаната за равностойна на монетния метал реномирана германска марка при обезпечение на наличностите от германски марки, други твърди валути и запасите на монетен метал в трезорите на БНБ.

Тези два характерни примера, макар и твърде отдалечени по време, дават представа за интуитивните и както показва практиката – правилни реакции за „подобряване” на парите в съвременни условия чрез привнасянето в тях на компоненти на безспорна стокова стойност като алтернатива за „лошото” им стопанисване от страна на държавните администрации и техните финансови институции – централните банки.

Достатъчни ли са обаче днес подобни подходи за преодоляване на сегашната финансовата криза? Валидни ли са тези подходи за регионалните и световни финанси? Къде е водоразделът в опитите за „подобряването на парите” по този, да приемем условно, „класически начин”, предполагащ възвръщане на ефективността на „добрите пари” (т.е. пълноценните пари), и новите възгледи, прокламиращи засилване на стоковия характер на парите и повишаване ролята на пазара при едновременно редуциране на намесата на държавата и нейната централна банка? Наложителна ли е нуждата да се реанимира една от „класическите” схеми – традиционната обвързка на книжните пари с някаква стокова ценност, например монетен благороден метал?

Макар и въведено в научен оборот от фон Мизес много преди сегашната криза, понятието „добри пари” днес става отново ключово в хода на дискусиите около пътищата за нейното евентуално преодоляване. То отново активно се използва - например от проф. Т. Полайт и негови сподвижници от Barclays Capital – Germany и франкфуртската School of Finance & Management, споменатата световна изследователска мрежа ROME и други учени, политици и научни кръжци.

Извън конкретното и обновено съдържание, което проф. Полайт и групата учени около него, както и други авторитети влагат в това понятие, „добрите пари” очевидно могат да се разглеждат като генерална алтернатива на тези наши съвременни пари, които днес събират в себе си множащи се

¹¹ Сред трудовете на Г. Сокольников по паричната реформа в СССР през 20-те години на миналия век се открояват „Денежная реформа и пути ее закрепления” (1924), „От дензнака к твердой валюте” (1924) и „Денежная реформа” (1925).

критични и даже иронични обозначения.¹² При това трябва дебело да подчертаем, че тук говорим не за валутите на малки и незначителни икономики, а за такива водещи световни валути като долара и еврото, т.е. за парични единици, които отдавна и безкритично се смятат от финансистите за нещо като „свещени крави“.

Каквито и да са доводите на привържениците за генерално преустройство на съвременното парично стопанство по класически или по модерен начин и с отчитане на всички аргументи на защитниците на статуквото, не можем да оставим без внимание обстоятелството, че именно след 1971 г., когато американският президент Ричард Никсън „затваря златния прозорец“ и златото е окончателно демонетизирано, се залагат основите на конфликта, чиито горчиви плодове сегашната криза ни поднася.¹³ Поне такава приблизително е мнението, което защитава една гласовита група от европейски и главно германски икономисти.

Например депутатът от германския Бундестаг Шефлер и неговият научен консултант Тофал от Обществото „Хайек“ вече открито характеризират съвременната икономика като Bubble Economy (икономика на сапунения мехур) именно като излизат от организацията на финансите и паричната сфера. Те твърдят например, че „инвестиции, финансирани от кредити, които не се състоят от спестявания, а от емитирането на пари, т.е. от „лоши пари“, надуват изкуствено икономиката, като я правят „сапунен мехур“.¹⁴

Критиците на съвременните административно наложени пари обикновено изцяло възприемат становището по този въпрос на фон Хайек, че „днешните пари без покритие са ненадеждни или лоши пари, защото могат да бъдат умножавани от централните банки, а също и от търговските банки, снабдени от държавата за целите на издаването на пари и кредити от Ницото с привилегията на частичната резерва в какъвто и да било размер. Без тази възможност да се поемат кредити чрез издаване на пари от Ницото постоянната експанзия на държавата нямаше да може да се реализира.“¹⁵ Те напълно споделят мнението на Хайек, че „кредити, които не се състоят от спестявания, а от издаването на пари, т.е. от лоши пари, са нашият проблем“.¹⁶

„Подобряването“ на парите – в духа на Хайек, според неговите съвременни последователи може да бъде постигнато чрез „гарантиране на пълна производствена и потребителска свобода във финансовия сектор и даване на възможност на отделните хора – в децентрализирани откривателски процедури, които ще се развиват паралелно с държавните валути и от които

¹² Вж. по-подробно www.iefg.de/mib/

¹³ Цит. по Алтимикс, 2011, с. 63.

¹⁴ Вж. Schaeffler, 2009; Polleit, 2009.

¹⁵ Von Hayek, 1977, s. 7.

¹⁶ Пак там, с. 13.

„Добрите пари“ – примамлива илюзия или антиетатистка диагноза на финансовата криза?

стъпка по стъпка ще израсне конкуренция за държавните валути, - да се научат кой вид пари е целесъобразен за тях според индивидуалното им положение и нужда и индивидуалното състояние на транзакция на разходите”.¹⁷

Привържениците на подобни идеи излизат от икономически разбираемата хипотеза, че понеже „никой няма да държи доброволно „лоши пари“, развиващата се валутна конкуренция ще подтикне частните, но и държавните производители на пари, да произвеждат „по-добри пари“. Производството на „лоши пари“ и влошаването на „добрите пари“ ще бъдат „наказани“ от отделните хора чрез тяхната възможност за свободен избор между различните частни и държавни валути, т.е. поради наличието у тях на потребителска свобода – и то незабавно – чрез преминаване към конкурентния „производител на пари“, което при сегашния държавен монопол върху книжните пари е възможно само в най-ограничените рамки и по правило – само за богати хора.”¹⁸

Друг съществен аспект в дискусиата е разрастването на количеството „лоши пари“, което по класическото определение води до инфлация, а в съвременни условия очевидно (ставайки политика на централните банки на водещите държави) започва да застрашава комплексно цялата световна финансова система.

Проф. Полайт припомня философията на Бундесбанк по времето на незабравимата германска марка. Той обръща внимание, че преди въвеждането на еврото Бундесбанк е водила политика на „двете колони“, а именно стабилност на цените и рестрикции на количеството пари. Европейската централна банка днес обаче води политика на „едната колона“, като основният индикатор е само нивото на потребителските цени. Решаващата за формирането на „инвестиционни мехури“ инфлация на цените на имуществените активи не се следи, което е тенденция в съвременната парична политика и за Япония и САЩ. Действително за едно десетилетие (1999-2009 г.) паричното количество в Евроната е нараснало с над 110%. Измерено чрез агрегата М3, в началото на периода то е било 4.4 трилиона EUR, за да състави в края на периода вече цели 9.5 трилиона EUR.¹⁹

Твърде любопитен е въпросът с количеството циркулиращи американски долари и тяхното обезпечение. По официални данни американските златни запаси сега възлизат на 147.3 млн. тройунции (1 тройунция = 31.103477 г). Количеството американска валута обаче, измерено чрез агрегата М1 (т.е. паричната ликвидност плюс безсрочните влогове), възлиза на поне 1.551 трилиона USD. При примерна цена на тройунцията в USD, равняваща се на отдавна вече преодоляната цена 882.00, стопроцентното златно

¹⁷ Алтимикс, 2011, с. 181.

¹⁸ Пак там.

¹⁹ Вж. по-подробно Polleit et. al., 2009, s. 12.

покрите на американската валута днес би изисквало златни запаси на САЩ не в размер на наличните и споменати 147.3 млн. тройунции, а вече 1.758 млрд тройунции златен метал. Ако изчислим съотношението книжни долари към златни наличности по цена на тройунцията 882 USD, то реалната и обезпечена цена на златото би трябвало да бъде 10 530,21 доларови парични единици. Тъй като реалната цена на тройунцията злато е надхвърлила 1700 USD, то „недостигът“ на монетен златен метал „обезценява“ книжния американски долар приблизително 6 пъти (!).

Не е ли тенденцията към повишаване на борсовата цена на металното злато спонтанна реакция на пазарите тази цена да се приведе в някакво „убедително“ за стопанските субекти съотношение между количеството книжни пари и представата за тяхното съотношение към монетния метал? Разбира се, доколкото златният метал днес е „деградиран“ до борсова суровина за производството на контакти за компютри и дамски украшения, не можем да сме сигурни в устойчивостта на този тренд. Любопитни са обаче някои прогнози на утвърдени дилъри на благородни метали, според които към 2020 г. цената на тройунцията може да се приближи до 5000 USD.

По-важно в случая обаче е друго - може ли САЩ да „балансира“ своята книжна валута чрез покупка на златен метал? Видяхме, че при ценово съотношение между книжните долари и тяхното налично към момента златно покритие цената на тройунцията би надхвърлила 10 хил. USD. Ако правителството би приело да заплати тази сума за тройунция заради стремеж към попълване на наличните си златни запаси, това би привлякло монетен метал от цял свят към тази страна, като едновременно би повлякло и масирана инфлация. Собствениците на USD биха пожелали да закупят американски стоки с наличните книжни американски пари, което би оголило пазара на САЩ и вероятно би предизвикало икономическа катастрофа, пострашна на всички онези кризисни колизии, които световната икономика познава досега.

Ако САЩ биха пожелали да закупят злато по цена за тройунция 882 USD и някой би им предложил монетния метал на тези условия, то в страната биха се съсредоточили около 30% от световните запаси, които се оценяват на 5.3 млрд. унции.²⁰ За целта на САЩ биха били необходими 1.421 трилиона книжни долара. От тази сума пари, превърнати чрез сто-

²⁰ Вж. по въпроса разчетите на Hugo Salinas Price (www.321gold.com/editorials/price/price_053007.html). Цифрите се отнасят до средата на 2006 г., като чрез екстраполация на тренд те са приведени до очаквано равнище в края на 2009 г. Съзнателно не е направена последна актуализация, тъй като тя не изменя съществено фактите, данните и обстоятелствата, които логически се разглеждат в текста. Във всеки случай прогнозите на Bank of America са за цена на тройунция към края на 2014 г., приближаваща границата на 5000 USD. Към втората десетдневка на септември 2012 г. златото се търгува по цени от около 1760 USD за тройунция. Прехвърлянето на границата от 2000 USD се очаква в средата на 2013 г.

„Добрите пари” – примамлива илюзия или антиетатистка диагноза на финансовата криза?

процентно конвертиране в пълноценна американска „златна валута” на човек от населението на САЩ биха се паднали около 4640 USD или над 18 500 USD на четиричленно семейство.

Става очевидно, че подобно условно конвертиране ще бъде доста „скъпо” за масовите стопански субекти – физическите лица, а оттам и неприемливо. Защото подобно ниво би било ниско за гражданите на най-голямата икономическа сила в света, макар че би почивало на някакви утвърдени и класически принципи за мащабиране на американската парична единица според нейното златно покритие.

Подобни доводи са в полза на допускането, че при всички сериозни проблеми, свързани с ползването на сегашните принудително наложени книжни пари без покритие, пълното конвертиране и връщането на златомонетния и/или даже биметален стандарт в националните и световните финанси е трудно постижима цел. Привържениците на „добрите пари” (както и различно съдържание да се влага в подобно понятие) признават, че валута с някакво убедително за стопанските субекти „покритие”, например чрез монетен метал, също не гарантира пълна стабилност на паричното количество или на покупателната сила на парите. Те обаче винаги подчертават, ползвайки исторически сравнения, че „златната валута” води до по-убедително парично количество и до по-стабилна покупателна способност, отколкото прилаганите днес способности от управителните съвети на която и да било централна банка по света, определящи нарастването на паричното количество на печатаните от тях нематериални книжни пари с принудителна стойност.²¹

Разбира се, трябва да се прави разлика между „добрите пари”, обслужващи световните финанси, и стабилизацията на паричното обръщение в една обособена национална финансова система, в която стопанските субекти съзнават недостатъците на ползваните от тях книжни пари с принудителна стойност.

Твърде любопитни по въпроса за стабилните световни пари са изявленията на управителя на Централната банка на Китай. Известно е, че от тази страна вече зависи до голяма степен стабилността на американския долар поради масираната концентрация в нея на американски дългови книжа. Ако отчетем това аксиоматично обстоятелство, то от съществено значение за разглежданата тук проблематика е становището на Джоу Ксиао Хуан относно световната финансова криза. А то буквално гласи следното: „Възникването на днешната криза и разпространението ѝ по целия свят поставят пред нас един стар въпрос, който все още е без отговор: какъв вид международна резервна валута ни е необходима, за да се гарантира глобална финансова стабилност и да се регулира световният икономически растеж? Този въпрос все още далеч не е получил отговор и се изостря въз основа на

²¹ Вж. Rockoff, 1983, както и становището на Rolnick & Weber, 1997, p. 1308-1321.

свързаната с подобно обстоятелство слабост на съвременната международна парична система.”²²

По-нататък управителят на Централната банка на КНР формулира следните три изисквания, които според него са най-важни за укрепването на световните финанси, индиректно засягайки въпроса за заместване на съществуващите пари с „по-добри“:

първо, необходимостта една международна резервна валута да е обвързана с някаква твърда величина (някаква „котва“, чиято роля най-успешно би изпълнил вероятно някакъв монетен метал – б.а. П.П.) и изискване тя да се изразходва по ясни правила, за да се гарантира нейното надеждно предлагане;

второ, да има достатъчно гъвкаво предлагане на тази валута, за да се осигури своевременното пазарно адаптиране към нейното постоянно вариращо търсене;

трето, адаптирането на валутата към пазарните дадености трябва да е отделено от конкретните икономически условия на емитента и суверенитетните интереси на която и да било отделно взета страна.”

Заключението на висшия китайски банкиер е: „Цел пред реформата на международната парична система е създаването на международна резервна валута, освободена от (въздействието на правителствата и/или централните банки? – б.а. П.П.) отделните държави и с дългосрочна стабилност, като по този начин тя покрие съществуващите парични дефицити, причинени от опиращите се на кредити национални валути.”²³

Вероятно неумишлено Джоу е преформулирал три главни признака на класическата „златна“ валута. Според него решението може да бъде реформа на МВФ и създаването на някаква „резервна валута“ с ново деноминиране на нейните „специални права на тираж“. Тук самият предложител обаче не отчита обстоятелството, че тази идея е заредена с непреодолими вътрешни противоречия, а именно:

- Специалните права на тираж (СПТ) за разлика от даден монетен метал не са обвързани с нищо друго освен с палитра национални нестокови и принудително наложени национални книжни пари.

- Количеството на СПТ не се управлява от пазарните сили, а чисто административно.

- Дейността на МВФ като цяло не е подвластна на каквито и да е проследими пазарни сили, а се управлява от политиката.

Твърде интересни в този смисъл са предложенията за реформиране на международните финанси на либералния испански икономист Хесус де Сото.²⁴

²² Вж. по-подробно Zhou Xiaochuan, www.pbc.gov.cn/English/detail.asp?col=65008&cid=178

²³ Пак там.

²⁴ Вж. De Soto, <http://mises.org/story/3300>

„Добрите пари” – примамлива илюзия или антиетатистка диагноза на финансовата криза?

Според неговия адепт Лоурънс Уайт една „идеална” валутна и банкова реформа би трябвало да съдържа следните компоненти:

1. Премахване на държавните гаранции върху банковите депозити и другите задължения;

2. След въвеждане на тази мярка – премахване на изискването за задължителни минимални резерви на търговските банки, чиято главна цел е създаването на депозитни гаранции;²⁵

3. Премахване на наредбите за задължителни резерви за банковите депозити на правителствата;

4. Приватизиране на печелившите функции на централните банки и по-специално:

- функцията на разплащателна служба и функцията „банка на банките”, които биха могли да се прехвърлят върху частни клирингови къщи;

- емитент на пари – прехвърляне на тази функция върху конкуриращи се частни банки („свободна банкова система”);

- преформулиране на наредбите за ликвидност – тази функция да се прехвърли върху частни разплащателни институции, които да се грижат за това щото при разплащателни взаимоотношения между стопански субекти никой да не изпада в неплатежоспособност на следващ етап;

- изземване на функцията „кредитор от последна инстанция” от централната банка и осъществяването ѝ от частна клирингова служба, която да застрахова обединените в система частни търговски банки и да разполага с необходимата информация за платежоспособни, но намиращи се в специална ситуация банки, които могат да бъдат подкрепени;

5. Премахване на икономически и обществено дискомфортните („вредни”) задачи, изпълнявани сега от централните банки, а именно:

- издаване на ограничителни разпоредби, които противоречат на пазарните взаимоотношения на банките с техните клиенти;

- провеждане на парична политика, която цели манипулация на стопанските субекти от страна на властите;

6. Замяна на националните, директивно наложени пари с принудителна стойност с такива, които имат стокова основа. Изпълнението на това условие на реформата би се улеснило от обстоятелството, че в банковите трезори има големи наличности монетен метал (злато и сребро), които не се използват.

В духа на посочените предложения могат да бъдат приведени като пример още множество подобни концепции за изход от финансовата криза. Те варират от приповтаряне на теоретичните постулати на водещите имена от австрийската школа, минават през носталгията на пострадалите от пос-

²⁵ Според Уайт Спогодбите Базел I и Базел II са претърпели неуспех – не на последно място поради обстоятелството, че параметрите на собствения капитал ограничават конкуренцията между банките (вж. по-подробно Алтимикс, 2011, с. 52-88).

тояните инфлационни цикли в различните национални икономики стопански субекти по пълноценните златни пари и стигат до крайни и/или компилативни варианти за решения.

Темата обаче тук ще обобщим чрез резюме от принципната постановка по тази достатъчно сложна проблематика не на banker или теоретик, а на политик - член на германския Бундестаг. Това правим не на последно място и поради факта, че в най-новата европейска история именно Германия е страната, която успява да стабилизира своите национални финанси и днес изпълнява функциите на нещо средно между консултант и пожарник в страните-членки на ЕС, които са засегнати най-силно от кризата.

Споменатият вече Франк Шефлер съвсем съзнателно прави паралел между надживяната централно-планирана икономика в източния блок, но и недотам успешно въведената на този етап пазарна икономика в бившите социалистически страни. Причината за това е не толкова неумението или нежеланието на хората и политическите сили в този регион да се интегрират в семейството на развитите индустриални държави, не толкова отсъствието на икономически капацитет или липсата на стопанска култура на различни нива, намаляващи темповете на прогреса им, колкото трудното и бавно навлизане в една социокултурна и стопанска система на Запад, която е базирана на пазарноикономически устройствен ред в неговата зряла форма на децентрализирано пряко и непряко сътрудничество между многомилионна група от разнородни стопански субекти, развила се еволюционно и в рамките на продължителен исторически период. Макар и коренящо се в постулати на прословутата немска „историческа школа“, подобно становище поражда размисли.

Чисто философски погледнато, такова многомилиардно в проявите си децентрализирано стопанско сътрудничество от най-разнообразен вид и тип не може и не би трябвало да се „командва“ от догми и институции.

Още Кант е доказал, че стремежът към полезното на едни хора и стремежът към полезното на други хора могат да се реализират съвместно – под общия закон на свободата. Впрочем това е обертонът и на прочутото изследване на Смит „Богатството на народите“.

Шефлер, разбира се, е наясно, че един функциониращ и основан на единствените възможни принципи за „всеобща рационалност“ обществено-икономически устройствен ред не може да бъде постигнат наготово, а трябва да се основава на свободата и пазарната икономика.

Ето защо сега на фона на кризата като първа стъпка би трябвало да се положат максимум усилия за решаване на задачата за достигане по еволюционен път на една нова и по-ориентирана към пазарните принципи парична и банкова система. Вероятно добро въздействие при тези усилия би оказало незабавното допускане на конкуриращи се „частни пари“ на пазара, както и предоставянето на възможности пред стопанските субекти

„Добрите пари” – примамлива илюзия или антиетатистка диагноза на финансовата криза?

за разгръщане на всеобхватна валутна конкуренция като най-важното либерално изискване за преодоляване на тежките години, които не е изключено да преживеем занапред. Отдавна вече се чуват гласове на експерти по целия свят основните валути на света – такива като американския долар и еврото, да демонстрират по-голяма свързаност с валутен метал в трезорите на централните банки.

Добре известна е и максимата на фон Хайек, че ако човечеството иска „свободното предприемачество и пазарната икономика да продължат да съществуват ..., ние нямаме друг избор, освен да заменим паричния монопол на правителството и националните валутни системи със свободна конкуренция между частни емисионни банки”.²⁶

Разбира се, чувството на етатизъм, вкоренено в съзнанието на обикновения човек и проникващо в дейността на стопанските субекти, представлява основната пречка за бързото налагане на идеите за „подобряване” на парите и финансите чрез универсалния „стопански лекар” на съвременността - пазарът. Хората ще се нуждаят от време, за да се научат да боравят с различните пари в своето ежедневие и да ползват паралелно различните валути.

Но без да отдаваме повече от необходимото за един Нобелов лауреат уважение на Хайек, ще перифразираме в духа на неговите идеи само една крилата мъдрост от сферата на политиката, че „пазарната икономика може би не е най-добрата икономическа система, но човечеството още не е изнамерило по-добра”.

Това означава, че ако държавата не може да предложи изход от едно или друго стопанско неблагополучие, възможностите трябва да се предоставят в по-голяма степен на пазарния механизъм. Това не означава сляпо осланяне на т.нар. невидима ръка на пазара. Във всеки случай обаче умелото съчетаване на регулативните функции на държавата и нейните финансови институции със свободното пазарно волеизявление на милионите стопански субекти по повод парите и паричното обръщение е по-добрият вариант за преодоляване на кризите във финансовата сфера, отколкото надеждата, че „здравият разсъдък” е нечий монопол. Какви ще бъдат формите на тази промяна предстои да видим в хода на очакваната финансова стабилизация.

Използвана литература:

- Алтимикс, П. (съст.) (2011). В сянката на финансовата криза. С. Економическая энциклопедия – политическая экономия, Т. 1 (1972). Москва.
- Инфляция в условиях современного капитализма (коллектив) (1980). Москва: Изд. „Финансы”.

²⁶ Von Hayek, 1977, s. 127.

De Soto, J. H. Rules for International Monetary Reform, <http://mises.org/story/3300>

Polleit, Th. et. al. (2009). Ueberwindung der Krise durch gutes Geld. – FAZ, 05.06.

Rockoff, K. (1983). Some evidence on the real price of gold, its cost of Production and commodity prices. – In: A retrospective on the classical gold standard 1821-1931. Chicago.

Rolnick & Weber. (1997). Journal of political economy, Dec., 105.

Rothbard, M. (1963). What has Government done to our Money.

Schaeffler, F. (2009). Neue Geldordnung statt verhaegnisvoller Zinspolitik. -Boersen-Zeitung, 30.01.

Von Hayek, F. (1977). Entnationalisierung des Geldes – eine Analyse der Theorie und Praxis konkurrierender Umlaufmittel. Tübingen.

Von Hayek, F. (1937). Monetary Nationalism and International Stability.

Von Mises, L. ([1912]1953) The Theory of Money and Credit.

Zhou Xiaochuan. Reform the International Monetary System, 23rd of March, [www.pbc.gov.cn /English/ detail.asp?col=65008&cid=178](http://www.pbc.gov.cn/English/detail.asp?col=65008&cid=178)

15.X.2013 г.